

**UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE DREPT**

**TEZĂ DE DOCTORAT
ACȚIUNEA CIVILĂ ÎN PROCESUL PENAL**

~ REZUMAT ~

Conducătorul de doctorat:

PROF. DR. GHEORGHITĂ MATEUȚ

Student doctorand:

PATRICIA-OANA VANCA

2015

Cuvinte cheie: acțiunea civilă, prejudiciu, indemnizare, sistemul mixt, raportul dintre acțiuni, exercitarea acțiunii civile, constituirea de parte civilă, durata rezonabilă, elementele acțiunii civile, rezolvarea acțiunii civile, disjungerea, soluționarea acțiunii civile, elementele acțiunii civile, subiecții acțiunii civile, cu titlu de noutate, element de noutate, cu titlu de sancțiune, abuz de drept, *de lege ferenda*.

Cuprins

Abrevieri.....	12
Cuvânt introductiv.....	14
TITLUL I. ACȚIUNILE ÎN PROCESUL PENAL.....	17
<i>Capitolul 1. Noțiunea de acțiune în procesul penal.....</i>	<i>17</i>
Secțiunea 1. Acțiunea în justiție.....	17
Secțiunea 2. Acțiunea în procesul penal.....	19
<i>Capitolul 2. Acțiune penală și acțiune civilă.....</i>	<i>20</i>
Secțiunea 1. Noțiunea de acțiune penală și trăsăturile sale.....	20
Secțiunea 2. Noțiunea de acțiune civilă în procesul penal și particularități.....	22
2.1. Observații prelabile.....	22
2.2. Definiție.....	23
2.3. Trăsături.....	23
Secțiunea 3. Diferențele dintre acțiunea penală și acțiunea civilă.....	28
<i>Capitolul 3. Raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă.....</i>	<i>30</i>
TITLUL II. DREPTUL DE OPȚIUNE ȘI PRINCIPIUL <i>ELECTA UNA VIA NON DATUR</i> <i>RECURSUS AD ALTERAM</i>	34
<i>Capitolul 1. Observații prelabile.....</i>	<i>34</i>
Secțiunea 1. Dreptul de opțiune asupra jurisdicției în vederea recuperării prejudiciului.....	34
Secțiunea 2. Principiul <i>electa una via non datur recursus ad alteram</i>	35
<i>Capitolul 2. Dreptul de opțiune în reglementarea anterior în vigoare.....</i>	<i>37</i>
Secțiunea 1. Observații prelabile.....	37
Secțiunea 2. Regula <i>electa una via</i> și exercitarea acțiunii în pretenții la instanța civilă.....	38
Secțiunea 3. Regula <i>electa una via</i> și exercitarea acțiunii în pretenții la instanța penală.....	40
<i>Capitolul 3. Dreptul de opțiune în actuala reglementare.....</i>	<i>41</i>
Secțiunea 1. Cazurile de soluționare a acțiunii civile la instanța civilă.....	41
Secțiunea 2. Regula <i>electa una via</i> și concluzii cu privire la exercitarea acțiunii în pretenții la instanța civilă.....	47
Secțiunea 3. Regula <i>electa una via</i> și exercitarea acțiunii în pretenții la instanța penală.....	49
Secțiunea 4. Observații finale cu privire la prevederile în vigoare.....	51
4.1. Limitarea dreptului de opțiune.....	51
4.2. Necesitatea completării legii în vederea protejării victimelor unor fapte penale.....	52
TITLUL III. RAPORTUL DINTRE ACȚIUNEA PENALĂ ȘI ACȚIUNEA CIVILĂ PRIN PRISMA MOMENTULUI EXERCITĂRII LOR ȘI A AUTORITĂȚII DE LUCRU JUDECAT.....	54
<i>Capitolul 1. Observații prelabile.....</i>	<i>54</i>

<i>Capitolul 2. Acțiunea penală se rezolvă separat și înaintea acțiunii civile</i>	<i>54</i>
<i>Capitolul 3. Acțiunea civilă se rezolvă separat și înaintea acțiunii penale</i>	<i>58</i>
<i>Capitolul 4. Acțiunea penală și acțiunea civilă sunt exercitate concomitent.....</i>	<i>60</i>
Secțiunea 1. Acțiunea penală și acțiunea civilă sunt exercitate concomitent în procesul penal.....	60
Secțiunea 2. Acțiunea penală este exercitată la instanța penală, în timp ce acțiunea civilă concomitentă temporal este exercitată la instanța civilă	61
TITLUL IV. CONDIȚIILE EXERCITĂRII ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL	65
<i>Capitolul 1. Să existe o faptă ilicită care să facă obiectul acțiunii penale</i>	<i>65</i>
Secțiunea 1. Condiția existenței unei fapte ilicite pentru angajarea răspunderii civile delictuale.....	65
Secțiunea 2. Condiția faptei ilicite în cazul exercitării acțiunii civile în procesul penal.....	66
2.1. Existența faptei ilicite care face obiectul acțiunii penale	66
2.2. Admisibilitatea acțiunii civile în procesul penal	66
2.2.1. Observație prealabilă.....	66
2.2.2. Infracțiunile prin care se aduce atingere libertății și integrității sexuale	67
2.2.3. Infracțiunile de rezultat cu efecte complexe prin care se aduce atingere vieții ori integrității corporale	67
2.2.4. Infracțiunile de pericol	69
<i>Capitolul 2. Fapta ilicită care face obiectul acțiunii penale să fi produs un prejudiciu</i>	<i>74</i>
Secțiunea 1. Observație prealabilă	74
Secțiunea 2. Noțiunea de prejudiciu.....	75
2.1. Definiție.....	75
2.2. Necesitatea existenței unui prejudiciu.....	75
2.3. Reglementare procesual penală	76
2.4. Terminologie	76
Secțiunea 3. Clasificarea clasică a prejudiciilor: prejudiciul material și moral.....	77
3.1. Observații prelabile	78
3.2. Prejudiciul material sau obiectiv	79
3.2.1. Definiție.....	79
3.2.2. Categoriile de prejudicii materiale	79
3.2.3. Indemnizarea și cuantificarea prejudiciilor materiale	80
3.2.4. Evitarea sau limitarea prejudiciului, între drept și obligație.....	87
3.2.5. Momentul la care se raportează stabilirea prejudiciului și necesitatea dovedirii acestuia.....	89
3.2.6. Importanța evaluării prejudiciului material	91
3.3. Prejudiciul moral sau subiectiv	94
3.3.1. Definiție.....	94

3.3.2. Evoluția conceptului privind indemnizarea prejudiciilor morale	94
3.3.3. Mijloace alternative de reparare a prejudiciului moral.....	97
3.3.4. Natura indemnizării prejudiciului moral. Justețea indemnizării pecuniare	98
3.3.5. Daunele morale în cazul persoanelor juridice	100
3.3.6. Evaluarea prejudiciului moral și importanța evaluării acestuia	103
3.3.7. Jurisprudența internă în materia indemnizării pecuniare a prejudiciului moral	104
3.3.7.1. Cazuistică în materie penală.....	104
3.3.7.2. Jurisprudență în cauzele civile ce izvorăsc din fapte penale	118
3.3.8. Netemeinicia criticilor referitoare la creșterea valorii de indemnizare pecuniară a prejudiciului moral	121
3.3.9. Categoriile de prejudicii morale.....	125
3.4. Accesoriile prejudiciilor materiale și morale	143
3.4.1. Chestiune prealabilă	143
3.4.2. Dobânda legală și momentul de început al curgerii sale	144
3.4.3. Divergențe în materia dobânzii legale.....	152
3.4.4. Penalitățile.....	156
3.4.5. Actualizarea debitului	163
3.4.6. Cumulul dintre accesoriile debitului principal	163
3.5. Interacțiunea dintre prejudiciul moral și cel material. Clasificări moderne ale prejudiciilor	166
3.5.1. Interacțiunea dintre prejudiciul moral și cel material.....	166
3.5.2. Clasificări moderne ale prejudiciilor	167
3.5.2.1. Observație prealabilă.....	167
3.5.2.2. Prejudiciile corporale	167
3.5.2.3. Prejudiciile prin ricoșeu.....	169
3.5.2.4. Prejudiciile rezultate din pierderea unei șanse	170
3.5.2.5. Prejudiciile morale evolutive.....	176
3.5.2.6. Alte clasificări ale prejudiciilor	176
Secțiunea 4. Caracterele prejudiciului.....	177
4.1. Observație prealabilă.....	177
4.2. Prejudiciul cauzat să fie cert.....	177
4.3. Prejudiciul cauzat să fie direct.....	183
4.4. Prejudiciul cauzat să fie personal	184
4.5. Prejudiciul să rezulte din încălcarea sau atingerea unor drepturi sau interese legitime	188
Secțiunea 5. Sarcina probei prejudiciului.....	190
<i>Capitolul 3. Prejudiciul să nu fi fost reparat</i>	<i>191</i>

<i>Capitolul 4. Raportul de cauzalitate între infracțiune și prejudiciu</i>	196
Secțiunea 1. Observații având caracter general	196
Secțiunea 2. Legătura de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu în cazul autorului	201
Secțiunea 3. Legătura de cauzalitate pentru alți participanți la săvârșirea unei infracțiuni și situația tăinuitorilor și favorizatorilor.....	204
<i>Capitolul 5. Vinovăția</i>	205
Secțiunea 1. Vinovăția, condiție a angajării răspunderii civile delictuale?	205
Secțiunea 2. Vinovăția în caz de condamnare, achitare sau încetare a procesului penal	209
Secțiunea 3. Culpă comună, pluralitatea de cauze și provocarea	210
<i>Capitolul 6. Condiția ca prin soluționarea acțiunii civile în procesul penal să nu se depășească durata rezonabilă a procesului, precum și cea privind existența unei constituiri de parte civilă</i>	214
TITLUL V. CONSTITUIREA DE PARTE CIVILĂ ÎN PROCESUL PENAL ȘI EXERCITAREA DIN OFICIU A ACȚIUNII CIVILE	216
<i>Capitolul 1. Categoriile de acțiuni care se pot exercita în procesul penal</i>	216
<i>Capitolul 2. Constituirea de parte civilă: condiție pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal</i>	217
<i>Capitolul 3. Constituirea de parte civilă: temei, drept de opțiune și definiție</i>	218
Secțiunea 1. Temei și drept de opțiune.....	218
Secțiunea 2. Definiție	223
Secțiunea 3. Avantajele constituirii de parte civilă în procesul penal	224
3.1. Observație prealabilă.....	224
3.2. Rapiditatea obținerii despăgubirilor	224
3.3. Administrarea probelor prin mijloace energice specifice procesului penal	226
3.4. Avantajul economic.....	227
3.5. Avantaje pentru activitatea de justiție	228
3.6. Avantajul satisfacției victimei și a optimei soluționări a acțiunii penale	229
3.7. Avantajele și dezavantajele constituirii de parte civilă în procesul penal în Franța.....	230
Secțiunea 4. Momentul constituirii de parte civilă în procesul penal.....	230
4.1. Chestiuni prelabile.....	230
4.2. Momentul inițial (<i>a quo</i>) al constituirii de parte civilă în procesul penal	231
4.2.1. Momentul inițial al constituirii de parte civilă în reglementarea anterioară.....	231
4.2.2. Momentul inițial al constituirii de parte civilă în reglementarea în prezent în vigoare.....	233
4.2.3. Momentul inițial al constituirii de parte civilă în Franța.....	234
4.3. Momentul final (<i>ad quem</i>) al constituirii de parte civilă în procesul penal.....	235
4.3.1. Momentul final al constituirii de parte civilă în Vechiul Cod de procedură penală.....	235
4.3.2. Dispozițiile din actualul Cod de procedură penală.....	236

4.3.3. Raționamentul momentului final. Garanțiile constituirii de parte civilă în termen.....	239
4.3.4. Excepție de la momentul final al constituirii de parte civilă.....	241
Secțiunea 5. Modalitățile de constituire ca parte civilă în procesul penal.....	241
5.1. Observații prealabile	241
5.2. Forma constituirii de parte civilă și organul judiciar îndrituit a o primi	242
5.3. Modalitățile de constituire de parte civilă în procesul penal francez	243
Secțiunea 6. Depășirea momentului final al constituirii de parte civilă.....	246
6.1. Reglementarea anterior în vigoare	246
6.2. Dispozițiile din Noul Cod de procedură penală	248
Secțiunea 7. Precizarea naturii și a cuantumului despăgubirilor.....	250
7.1. Discuții sub imperiul Vechiului Cod de procedură penală.....	250
7.1.1. Soluții divergente ale doctrinei și practicii judiciare.....	250
7.1.2. Necesitatea precizării naturii și cuantumului pretențiilor în termenul <i>in limine litis</i> prevăzut pentru constituirea de parte civilă.....	250
7.2. Dispozițiile din Noul Cod de procedură penală	257
Secțiunea 8. Modificarea pretențiilor	259
8.1. Modificarea pretențiilor în lumina Vechiului Cod de procedură penală.....	259
8.1.1. Soluții divergente ale doctrinei și practicii judiciare.....	259
8.1.2. Regulă și excepții în legătură cu modificarea pretențiilor.....	261
8.1.2.1. Diminuarea pretențiilor	261
8.1.2.2. Majorarea pretențiilor.....	262
8.1.2.3. Extinderea acțiunii penale și a procesului penal.....	267
8.2. Modificarea pretențiilor în lumina actualului Cod de procedură penală.....	269
8.2.1. Diminuarea pretențiilor civile	269
8.2.2. Majorarea pretențiilor civile.....	270
<i>Capitolul 4. Renunțarea la constituirea de parte civilă în procesul penal</i>	<i>274</i>
Secțiunea 1. Renunțarea în lumina Vechiului Cod de procedură penală.....	274
1.1. Chestiune prealabilă	274
1.2. Momentul până la care se poate renunța	274
1.3. Condițiile unei renunțări valabile.....	274
1.4. Soluții ale doctrinei și practicii judiciare.....	275
1.5. Renunțarea în parte la pretenții	279
Secțiunea 2. Renunțarea în lumina Noului Cod de procedură penală.....	279
2.1. Renunțarea în tot la pretențiile civile	279
2.2. Renunțarea în parte la pretențiile civile.....	279
2.3. Momentul până la care se poate renunța la pretenții, formă și consecințe	280

2.4. Renunțarea la pretenții de către reprezentanții persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă.....	281
<i>Capitolul 5. Alte aspecte legate de constituirea de parte civilă.....</i>	<i>282</i>
Secțiunea 1. Precizarea motivelor și a probelor	282
Secțiunea 2. Îndreptarea erorilor materiale	284
Secțiunea 3. Înlocuirea solicitării de reparare a prejudiciului material în natură cu cea privind acordarea unei despăgubiri bănești.....	285
<i>Capitolul 6. Exercițarea din oficiu a acțiunii civile.....</i>	<i>286</i>
Secțiunea 1. Regula.....	286
Secțiunea 2. Persoanele lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă.....	286
2.1. Raportări la reglementarea din Vechiul Cod de procedură penală.....	286
2.1.1. Emanciparea minorilor	286
2.1.2. Rolul activ al organelor judiciare în stabilirea întinderii și dovedirii prejudiciului	288
2.1.3. Posibilitatea coexistenței exercitării din oficiu a acțiunii civile cu constituirea de parte civilă la cerere prin reprezentanții legali	288
2.1.4. Impactul art. 15 alin. (2) V.C.proc.pen. asupra exercitării din oficiu a acțiunii civile....	290
2.2. Situația persoanelor ocrotite de lege în actuala reglementare	293
2.2.1. Restrângeri cu privire la exercitarea acțiunii civile din oficiu	293
2.2.2. Probleme privind persoanele ocrotite de art. 19 alin. (3) N.C.proc.pen.....	295
2.3. Cazurile de la art. 348 V.C.proc.pen., respectiv art. 25 alin. (2) și (3) N.C.proc.pen.	298
<i>Capitolul 7. Concluzie cu privire la constituirea de parte civilă.....</i>	<i>299</i>
TITLUL VI. SOLUȚIONAREA ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL: COMPATIBILITATEA PROCEDURII CU PRINCIPIUL DURATEI REZONABILE A PROCESULUI PENAL	301
<i>Capitolul 1. Introducere.....</i>	<i>301</i>
<i>Capitolul 2. Principiul duratei rezonabile în lumina reglementărilor internaționale</i>	<i>302</i>
Secțiunea 1. Observație prealabilă	302
Secțiunea 2. Principiul duratei rezonabile în Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	302
2.1. Reglementare, raționament și dezvoltare a principiului	302
2.2. Natura juridică a prevederilor din Convenția Europeană	304
2.3. Criterii de apreciere a termenului rezonabil	305
2.4. Durata rezonabilă a procesului și principiul celerității, rapidității și operativității	308
<i>Capitolul 3. Remedii pentru depășirea duratei rezonabile a procedurilor.....</i>	<i>311</i>
Secțiunea 1. Observații prealabile.....	311
Secțiunea 2. Remedii în diferite state ale Europei.....	313

2.1. Observație prealabilă.....	313
2.2. Remedii în diferite state europene.....	313
2.3. Concluzii cu privire la remediile oferite în statele europene.....	318
Secțiunea 3. Remedii în sistemul de drept român	319
Secțiunea 4. Unele reglementări interne ale duratei rezonabile și eventualele implicații asupra procedurii penale.....	322
4.1. Constituția României, Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară și Legea nr. 303/2004 privind statutul magistraților	322
4.2. Reglementări în Noul Cod de procedură civilă	323
4.2.1. Observație prealabilă.....	323
4.2.1.1. Comparație între vechea și actuala reglementare procesual civilă	323
4.2.1.2. Inechitatea rezultată din aplicarea în timp a legii de procedură civilă	324
4.2.2. Dispozițiile art. 6 alin. (1) și (2) N.C.proc.civ.....	324
4.2.3. Dispozițiile art. 522-526 N.C.proc.civ.	325
4.2.3.1. Observații prealabile.....	325
4.2.3.2. Aspecte privind procedura specială instituită de art. 522 și urm. N.C.proc.civ.	326
4.2.3.3. Neajunsurile remediei oferite de art. 522-526 N.C.proc.civ.	331
4.2.3.4. Compatibilitatea dispozițiilor din Noul Cod de procedură civilă cu cele din vechea și actuala reglementare procesual penală	333
4.2.4. Includerea fazei de executare în durata rezonabilă a procedurilor	335
4.3. Durata rezonabilă în procesul penal	336
4.3.1. Necesitatea reglementării scopului și regulilor de bază ale procesului penal	336
4.3.2. Observații prealabile cu privire la implementarea principiului duratei rezonabile în procedura penală	337
4.3.3. Durata rezonabilă și principiul celerității, rapidității și operativității.....	340
4.3.4. Momentul <i>dies a quo</i> și <i>dies ad quem</i> al calculării termenului rezonabil în procedura penală	341
4.3.5. Includerea în momentul <i>dies ad quem</i> a punerii în executare a hotărârilor penale	342
4.3.6. Momentul de sfârșit și de început al calculului termenului rezonabil pentru acțiunea civilă în procesul penal	343
4.4. Remediu oferit de art. 488 ¹ – art. 488 ⁶ N.C.proc.pen.....	344
4.4.1. Observații generale.....	344
4.4.2. Insuficiența remediei.....	344
Secțiunea 5. Principiul duratei rezonabile și disjungerea acțiunii civile	350
5.1. Disjungerea acțiunii civile în vechea și actuala reglementare procesual penală	350
5.1.1. Disjungerea în anterioara reglementare procesual penală	350
5.1.2. Disjungerea în actuala reglementare procesual penală.....	354

5.1.2.1. Prelungirea în actuala reglementare a dispozițiilor art. 347 V.C.proc.pen.	354
5.1.2.1.1. Reglementare.....	354
5.1.2.1.2. Asemănări și deosebiri între cele două reglementări.....	354
5.1.2.2. Continuarea tendinței de îndepărtare a legiuitorului de sistemul mixt	357
5.1.2.2.1. Disjungerea acțiunii civile la instanța civilă în viziunea inițială a N.C.proc.pen.	357
5.1.2.2.2. Dezavantaje și avantaje ale disjungerii acțiunii civile.....	358
5.1.2.2.3. Revenirea la jurisdicția penală pentru cazul disjungerii acțiunii civile	360
5.1.2.2.4. Probațiunea în fața instanței civile în proiectul N.C.proc.pen.	360
5.1.3. Concluzie cu privire la chestiunea sistemului mixt	362
Secțiunea 6. Judecata în procedura simplificată și impactul ei asupra acțiunii civile	363
6.1. Dispozițiile art. 320 ¹ V.C.proc.pen.	363
6.2. Dispozițiile art. 374 N.C.proc.pen.....	365
6.3. Acțiunea civilă în cazul judecării cauzei în procedura simplificată	365
6.3.1. Observații prealabile	365
6.3.2. Asemănări și diferențe între reglementarea anterioară și actuala reglementare	366
Secțiunea 7. Constituirea de parte civilă și durata rezonabilă în actuala reglementare	371
7.1. Observație prealabilă.....	371
7.2. Compatibilitatea art. 20 alin. (1), alin. (2) teza a II-a și alin. (4) N.C.proc.pen. cu principiul duratei rezonabile.....	371
7.3. Dispozițiile art. 20 alin. (2) teza I și 3 N.C.proc.pen. și principiul duratei rezonabile.....	373
7.4. Dispozițiile art. 20 alin. (7) N.C.proc.pen.	373
7.5. Tranzacționarea, medierea și recunoașterea pretențiilor civile	375
7.5.1. Observații prealabile	375
7.5.2. Termenul pentru uzarea de aceste posibilități în procesul penal	375
7.5.3. Observații referitor la recunoașterea pretențiilor civile.....	377
7.5.3.1. Recunoașterea pretențiilor în lumina duratei rezonabile	377
7.5.3.2. Valabilitatea recunoașterii pretențiilor	378
Secțiunea 8. Exercițarea acțiunii civile de către sau față de succesorii părților, în lumina duratei rezonabile	380
8.1. Decesul inculpatului	380
8.2. Decesul, reorganizarea, desființarea sau dizolvarea părții civile, sau, după caz a părții responsabile civilmente	382
8.2.1. Observații prealabile	382
8.2.2. Termenul de două luni prevăzut de dispozițiile art. 24 alin. (1) și (2) N.C.proc.pen.	383
8.2.2.1. Natura termenului, scopul său și consecințele nerespectării acestuia	383
8.2.2.2. Momentul de la care curge termenul	384

8.2.2.3. Disjungerea acțiunii civile în situațiile de la art. 24 N.C.proc.pen.....	385
Secțiunea 9. Desemnarea unui reprezentant comun al părților civile	386
9.1. Observație prealabilă.....	386
9.2. Desemnarea unui reprezentant comun, între drept și obligație. Scop	387
9.3. Sancțiunea neexercitării dreptului. Competență pentru desemnarea din oficiu a unui reprezentant comun	388
Secțiunea 10. Dispoziții referitoare la citare și la prezența în fața organelor judiciare	389
Secțiunea 11. Suspendarea judecării în fața instanței civile	390
11.1. Reglementarea anterioară.....	390
11.2. Reglementarea procesual penală în prezent în vigoare	392
Secțiunea 12. Acțiunea civilă din oficiu și durata rezonabilă a procedurilor judiciare	393
12.1. Reglementarea anterior în vigoare	393
12.2. Reconsiderarea în actuala reglementare procesual penală a situației persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă	395
Secțiunea 13. Extinderea acțiunii penale și a procesului penal. Restituirea cauzei la procuror	395
13.1. Extiderea acțiunii penale și a procesului penal din anterioara reglementare.....	395
13.2. Extinderea acțiunii penale și a procesului penal în actuala reglementare	397
13.3. Restituirea cauzei la procuror.....	397
13.3.1. Restituirea cauzei la procuror în reglementarea anterioară și efectul acesteia	397
13.3.2. Restituirea cauzei la procuror în actuala reglementare.....	398
Secțiunea 14. Regândirea art. 20 alin. (3) V.C.proc.pen. raportat la art. 27 alin. (6) N.C.proc.pen.	399
14.1. Inconvenientul art. 20 alin. (3) V.C.proc.pen. raportat la durata rezonabilă.....	399
14.2. Remediul oferit de art. 27 alin. (6) N.C.proc.pen.....	400
Secțiunea 15. Cuvânt de încheiere	401
15.1. Durata rezonabilă a procedurilor între evoluție și perfecționare	401
15.2. Neajunsul major al abordării referitoare la acțiunea civilă în procesul penal	402
TITLUL VII. ELEMENTELE ACȚIUNII CIVILE.....	405
<i>Capitolul 1. Observații prealabile</i>	405
<i>Capitolul 2. Temeiul acțiunii civile.....</i>	405
<i>Capitolul 3. Obiectul acțiunii civile</i>	407
Secțiunea 1. Considerații generale	407
Secțiunea 2. Tranzacția, medierea și recunoașterea pretențiilor civile.....	408
<i>Capitolul 4. Principiile reparării prejudiciului</i>	409
Secțiunea 1. Repararea integrală a prejudiciului	409
1.1. Reglementarea acestui principiu în plan intern	409

1.1.1. Dispoziții material civile	409
1.1.2. Dispoziții procesual penale	409
1.2. Reglementarea acestui principiu pe plan internațional.....	410
1.3. Noțiunea de reparare integrală a prejudiciului	411
Secțiunea 2. Repararea în natură a prejudiciului. Despăgubirea pecuniară.....	416
2.1. Noțiune și reglementare	416
2.1.1. Repararea în natură a prejudiciului în materie civilă.....	416
2.1.2. Repararea în natură în materie penală	420
2.1.2.1. Situație premisă	420
2.1.2.2. Conflictul dintre legi existente concomitent în timp	420
2.1.2.3. Principiul reparației în natură și reglementarea în prezent în vigoare	422
2.2. Modalități de reparare în natură a prejudiciului	426
2.2.1. Prevederi în Vechiul Cod de procedură penală	426
2.2.2. Reglementarea din Noul Cod de procedură penală	429
2.3. Excepția de la regula reparării în natură a prejudiciului: despăgubirea pecuniară.....	434
2.4. Criterii de evaluare a indemnizației pecuniare	436
2.4.1. Despăgubirea bănească a prejudiciului material	436
2.4.2. Criterii pentru indemnizarea pecuniară a prejudiciului moral.....	437
2.4.2.1. Observații prelabile.....	437
2.4.2.2. Enumerarea unor criterii orientative.....	439
2.4.2.2.1. Criterii subiective și obiective	439
2.4.2.2.2. Criteriul echității.....	442
2.4.2.2.2.1. Apelul la criteriul echității.....	442
2.4.2.2.2.2. Relativitatea aprecierii cu privire la excesivitatea indemnizației pecuniare a prejudiciului moral.....	444
2.4.3. Ordinea pentru stabilirea indemnizației prejudiciului moral. Culpă comună.....	446
Secțiunea 3. Opțiunea între formele răspunderii civile: delictuală și contractuală, în vederea obținerii reparației prejudiciului.....	447
Secțiunea 4. Instituirea unor sisteme menite să asigure repararea prejudiciului	454
4.1. Sistemul compensării financiare de către stat a victimelor unei infracțiuni.....	454
4.1.1. Observații prelabile	454
4.1.2. Domeniu de aplicare.....	454
4.1.3. Condiții pentru acordarea compensației financiare	455
4.1.3.1. Condiții pozitive	455
4.1.3.2. Condiții negative	457
4.1.4. Procedura de acordare a compensării financiare	458

4.2. Repararea prejudiciului de către Fondul de Protecție a Victimelor Străzii	459
4.2.1. Constituire și atribuții.....	459
4.2.2. Procedura de acordare a despăgubirilor	461
4.2.3. Limite pentru acordarea despăgubirilor de către Fond.....	462
<i>Capitolul 5. Aptitudinea funcțională.....</i>	<i>462</i>
<i>Capitolul 6. Subiecții acțiunii civile.....</i>	<i>463</i>
Secțiunea 1. Observație prealabilă	463
Secțiunea 2. Subiecții activi ai acțiunii civile.....	463
2.1. Introducere	464
2.2. Persoanele care pot avea calitatea de parte civilă în procesul penal român, în lumina doctrinei și jurisprudenței.....	468
2.2.1. Condiții privind capacitatea și interesul de a acționa	468
2.2.2. Victimele directe sau victimele imediate	471
2.2.3. Victimele indirecte sau victimele “prin ricoșeu”.....	476
2.2.4. Organismele legal constituite care reprezintă și apără interesele membrilor lor	485
2.2.5. Succesorii părții civile.....	490
2.2.6. Exercițarea acțiunii civile de către terțe persoane și de “terți plătitori”	492
2.2.7. Drepturile și obligațiile părții civile	496
<i>Capitolul 7. Subiecții pasivi ai acțiunii civile</i>	<i>497</i>
Secțiunea 1. Subiecți pasivi originari	497
1.1. Observații prelabile	497
1.2. Inculpatul.....	498
1.2.1. Observații cu caracter general	498
1.2.2. Drepturile și obligațiile inculpatului.....	501
1.3. Partea responsabilă civilmente	503
1.3.1. Noțiune, poziție procesuală și modalitățile în care persoana responsabilă civilmente intră în procesul penal	503
1.3.1.1. Noțiunea de parte responsabilă civilmente.....	503
1.3.1.2. Poziția procesuală.....	505
1.3.1.3. Modalitățile în care persoana responsabilă civilmente intră în procesul penal	508
1.3.1.3.1. Introducerea în cauză a părții responsabile civilmente.....	508
1.3.1.3.2. Persoanele care pot introduce în cauză partea responsabilă civilmente	509
1.3.1.3.3. Momentul de la care și până la care poate fi introdusă partea responsabilă civilmente în procesul penal.....	510
1.3.1.3.4. Intervenția părții responsabile civilmente în procesul penal	511
1.3.2. Drepturile și obligațiile părții responsabile civilmente	512

Secțiunea 2. Subiecți pasivi prin deviere.....	514
2.1. Succesorii sub imperiul anterioarei reglementări	514
2.2. Succesorii sub imperiul reglementării în prezent în vigoare	516
TITLUL VIII. REZOLVAREA ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL	518
<i>Capitolul 1. Rezolvarea acțiunii civile în vechea reglementare procesual penală</i>	<i>518</i>
Secțiunea 1. Rezolvarea acțiunii civile de către instanța penală	518
Secțiunea 2. Nesoluționarea acțiunii civile în cursul urmăririi penale	520
Secțiunea 3. Soluțiile instanței penale în latura civilă.....	521
3.1. Soluțiile de admitere a acțiunii civile	521
3.2. Soluțiile de respingere a acțiunii civile	523
3.3. Nesoluționarea acțiunii civile.....	525
<i>Capitolul 2. Rezolvarea acțiunii civile în actualul Cod de procedură penală.....</i>	<i>526</i>
Secțiunea 1. Observații prealabile.....	526
Secțiunea 2. Soluțiile instanței penale în latura civilă.....	527
2.1. Soluțiile de admitere a acțiunii civile	527
2.2. Soluțiile de respingere a acțiunii civile	529
2.3. Nesoluționarea acțiunii civile.....	530
Secțiunea 3. Rezolvarea acțiunii civile de către procuror	534
TITLUL IX. CONCLUZII	539
Bibliografie	555

ACȚIUNEA CIVILĂ ÎN PROCESUL PENAL

~ Rezumat ~

I. Actualitatea și importanța tezei de doctorat

Actualitatea și importanța demersului științific apare evidentă într-o perioadă în care justiția din România se confruntă, prin adoptarea noilor Coduri (indiferent că vorbim despre domeniul științelor penale sau al celor civile), cu modificări legislative de o importanță deosebită, care prezintă un impact major asupra literaturii de specialitate și practicii judiciare.

Intrarea în vigoare a noilor Coduri (penal, de procedură penală, civil, de procedură civilă) reprezintă un moment în care profesioniștii dreptului, precum și societatea în general, parcurg, în mod absolut necesar, un proces de cunoaștere și de adaptare la exigențele și standardele impuse de noua legislație.

Prin prisma subiectului care face obiectul prezentei teze: „Acțiunea civilă în procesul penal”, cele două domenii, altfel distincte, se întâlnesc mai mult decât oriunde, pentru a ilustra schimbările intervenite în sistemul de drept intern. Ideea directoare constă în aceea că ne aflăm în prezența unei instituții vaste, cu valențe obligatoriu *interdisciplinare*, care se află în centrul transformărilor intervenite în plan legislativ.

Asistăm la o dinamică ce se situează între: preluarea unor aspecte cu iz de vechi, de tradiție; legiferarea unor opinii doctrinare ori jurisprudențiale anterioare, mai mult sau mai puțin controversate; adoptarea unor reglementări juridice cu iz de noutate, pentru a ține pasul atât cu reglementările europene și internaționale la care România este parte, dar și cu concepțiile legislative, doctrinare ori jurisprudențiale existente în sistemele de drept străine, considerate a fi compatibile cu cel din țara noastră.

Prin intermediul prezentului demers am intenționat a efectua un examen comparativ între anterioara și actuala legislație, doctrină și jurisprudență. Aceasta, în scopul de a sesiza realele elemente de noutate din actuala legislație, de a palpa în ce măsură noua legislație este sau nu justă, suficientă ori perfectibilă, precum și de a identifica în ce măsură anumite soluții anterioare ale practicii judiciare pot fi în continuare valorificate.

Totodată, demersul științific a avut menirea de a încerca să confere acțiunii civile în procesul penal importanța pe care o merită, ca acțiune de sine stătătoare, dar alăturată celei penale, pentru a evita ca acest subiect să fie tratat, mai ales în jurisprudență, doar aidoma unui „appendice”, atunci când se tinde la valorificarea pretențiilor în procesul penal.

În scopul oferirii unei imagini cât mai complexe a valențelor multidisciplinare a acțiunii civile în procesul penal, în vederea justei sale soluționări, am considerat ca fiind absolut necesar a fi ilustrate și principalele impacturi ale legislației civile. S-a căutat, astfel, găsirea soluțiilor în scopul apropiării și uniformizării jurisdicției penale și a celei civile în ce privește repararea pagubei cauzate prin fapte ilicite, care îmbracă atât forma ilicitului penal, cât și a celui extrapenal, de natură civilă.

Pe parcursul întregului demers științific, elementele care au fost considerate ca prezentând interes ori noutate au fost analizate chiar la momentul descrierii acestora, cu referire la soluțiile trecute, actuale, precum și la posibilele soluții *de lege ferenda*. Cele mai importante dintre acestea din urmă au fost totodată sistematizate și în cadrul titlului final al tezei de doctorat.

II. Conținutul tezei de doctorat

Lucrarea de doctorat este structurată în 9 (nouă) titluri, care, la rândul lor, cuprind fiecare: capitole, secțiuni, subsecțiuni, iar în cadrul celor din urmă, acolo unde s-a considerat necesar pentru explicitarea problematicii, puncte ori subpuncte. Aceste titluri sunt precedate de o introducere.

Cuvântul introductiv s-a dorit a reprezenta o antamare a rațiunilor care au determinat întocmirea lucrării, precum și o anticipare a importanței cercetării subiectului dedus analizei, pornind de la vechile reglementări (în special procesual penale, dar și material civile ori procesual civile) și modul lor de aplicare, în scopul surprinderii aspectelor menținute ori îmbunătățite, respectiv în scopul ilustrării elementelor cu real caracter de noutate din actuala reglementare. O asemenea abordare prezintă, totodată, relevanță pentru a ilustra în ce măsură anumite soluții de practică judiciară sunt valabile și în prezent.

Titlul I, intitulat “**Acțiunile în procesul penal**” tratează mijloacele consacrate legal prin care conflictul de drept, ivit ca urmare a nerespectării normelor juridice, deopotrivă de drept penal și civil, poate fi adus în fața organelor judiciare penale competente, în vederea tragerii la răspundere penală a persoanei vinovate și reparării pagubei produse ca urmare a săvârșirii faptei ilicite.

S-a procedat în primele două capitole la o definiție a noțiunilor de acțiune în justiție, de acțiuni în procesul penal, de acțiune penală și acțiune civilă, precum și la prezentarea particularităților acestor categorii de acțiuni de sine stătătoare, care pot fi exercitate împreună, în cadrul unic al procesului penal. În acest context au fost semnalate

diferențele dintre acțiunea civilă și cea penală, în ceea ce privește scopul, obiectul și caracterul lor.

În cel *de-al treilea capitol* am prezentat raportul dintre acțiunea penală și cea civilă prin prisma sistemelor de reglementare (al confuziunii, al separației obligatorii, cel mixt). Am ilustrat opțiunea deja tradițională a legiuitorului român pentru sistemul mixt, al exercitării separate a acțiunilor, dar în același cadru procesual, sistem care însă nu a fost și nu este unul rigid sau obligatoriu. Am surprins elementul de noutate constând în actuala tendință a legiuitorului intern de deplasare înspre sistemele adversariale, chiar dacă este menținută în continuare opțiunea pentru sistemul mixt.

În cuprinsul acestui prim titlu am subliniat faptul că sursa prejudiciului nu o reprezintă “infracțiunea”, ci “fapta ilicită”, de natură civilă, care, în același timp, reprezintă o faptă penală, dar care în condițiile legii poate constitui infracțiune.

Titlul II, denumit “**Dreptul de opțiune și principiul *electa una via non datur recursus ad alteram***”, este structurat tot în *trei capitole*.

Primul capitol pornește de la ideea că, pentru a vorbi despre dreptul de opțiune asupra jurisdicției în vederea recuperării prejudiciului, trebuie să avem în vedere ipoteza în care aceeași faptă ilicită reprezintă, deopotrivă, atât un delict civil, cât și o faptă penală.

Doar atunci când persoana prejudiciată are deschisă, concomitent, atât calea penală cât și cea civilă, dreptul de opțiune asupra jurisdicției este însoțit de corolarul menit a oferi stabilitate, constând în principiul *electa una via non datur recursus ad alteram*.

Ca o consecință a acestui principiu, odată aleasă calea, opțiunea devine, în principiu, definitivă, irevocabilă, sub sancțiunea pierderii dreptului de a obține acoperirea prejudiciului pe cale judiciară.

În cuprinsul *capitolelor 2 și 3* am procedat la prezentarea situațiilor în care, atât în reglementarea anterioară, cât și în cea actuală, dreptul de opțiune era limitat, precum și a situațiilor în care, deși exercitată deja opțiunea în favoarea uneia dintre jurisdicții, aceasta putea și poate fi părăsită ori lipsită de eficiență, din motive cel mai adesea independente de voința persoanei vătămate. Sub imperiul noilor prevederi procesual penale, am considerat că prevederea de la art. 24 reprezintă nu doar un mijloc de sancționare a pasivității, ci uneori, poate reprezenta însăși o modalitate prin intermediul căreia succesorii părții civile, indiferent de motive, pot părăsi calea pentru care se optase inițial, ajungându-se astfel la crearea unei veritabile excepții de la regula *electa una via*.

Cu referire la principalele concluzii enunțate în acest titlu privind noua reglementare procesual penală:

- am opinat că principalul element de noutate, menit a oferi celeritate, a eficientiza opțiunea asupra jurisdicției în vederea reparării prejudiciului, precum și a contribui la înscrierea procedurilor judiciare într-un termen rezonabil, îl reprezintă prevederile art. 27 alin. (7) N.C.proc.pen., care permit reluarea judecării acțiunii civile de către instanța civilă, după scurgerea unui interval de un an de la punerea în mișcare a acțiunii penale și până la rezolvarea în primă instanță a cauzei penale;

- de asemenea, am apreciat că, pentru a răspunde intereselor victimelor, ar fi benefică completarea dispozițiilor noului Cod de procedură penală cu un caz similar, *în oglinda* celui de la art. 27 alin. (7) N.C.proc.pen., în sensul permiterii părăsirii jurisdicției penale în cadrul căreia s-a optat inițial pentru dresarea pretențiilor, atunci când soluționarea acțiunii civile este întârziată de însăși acțiunea penală. În acest fel s-ar realiza o atenuare a consecințelor principiului electa una via, care ar avea totodată menirea de a conduce la accelerarea procedurilor judiciare.

Titlul III tratează, pe parcursul celor 4 capitole, astfel cum rezultă din chiar denumirea sa: **raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă prin prisma momentului exercitării celor două acțiuni și a autorității de lucru judecat.**

Am subliniat faptul că problema propriu-zisă a raportului dintre acțiuni, indiferent că vorbim despre actuala sau anterioara reglementare procesual penală, se pune doar în situația în care cele două acțiuni se exercită concomitent, fie la instanța penală, fie în fața unor jurisdicții diferite (penală, respectiv civilă).

Atunci când acțiunea penală se rezolvă separat și înainte de acțiunea civilă sau invers, nu se pune problema raportului dintre acțiuni, deoarece una dintre acestea a fost deja rezolvată, însă intervine chestiunea autorității de lucru judecat, care, în actuala reglementare, dobândește o fizionomie proprie. Astfel, cu titlu de noutate, sub influența anticipată de Noul Cod civil, pentru cazul în care acțiunea penală se soluționează anterior celei civile, spre deosebire de vechea reglementare procesual penală, hotărârea definitivă de condamnare nu mai are autoritate de lucru judecat decât cu privire la existența faptei și a persoanei care a săvârșit-o, nu și a vinovăției acesteia. Și tot cu titlu de noutate, în caz de achitare sau încetare a procesului penal, hotărârea penală nu are autoritate de lucru judecat cu privire la existența prejudiciului ori a vinovăției. Iar atunci când acțiunea civilă se soluționează înaintea acțiunii penale, hotărârea definitivă a instanței civile nu are autoritate de lucru judecat în fața organelor judiciare penale cu privire la existența faptei penale, a

persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia, însă poate avea un astfel de caracter referitor la prejudiciu.

Am surprins de asemenea împrejurarea potrivit căreia, în ipoteza în care acțiunea penală și cea civilă sunt exercitate concomitent în fața jurisdicției penale, instanța penală este obligată să se pronunțe prin aceeași hotărâre și asupra acțiunii civile, cu excepția ipotezei disjungerii acțiunii civile, caz în care competența revine tot instanței penale, fapt care determină lipsa incidenței prevederilor art. 28 N.C.proc.pen.

Pentru cazul în care acțiunea penală și cea civilă sunt exercitate concomitent, însă în fața unor jurisdicții diferite, legiuitorul român și-a remanifestat opțiunea pentru menținerea principiului tradițional: penalul ține în loc civilul, însă acesta suferă o atenuare în actuala reglementare procesual penală, raportat la prevederile art. 27 alin. (7) N.C.proc.pen.

Prin prisma acestui titlu, de menționat sunt două aspecte *esențiale*, care reprezintă însăși expresia caracterului pluridisciplinar al subiectului tezei de doctorat:

- pe de o parte a fost sesizată necesitatea modificării art. 412 și 413 N.C.proc.civ. referitoare la cazurile de suspendare ale judecării acțiunii civile pentru a răspunde eficient și a nu fi permisă eludarea dispozițiilor art. 27 alin. (7) N.C.proc.pen.;

- pe de altă parte, este vorba despre necesitatea reglementării, fie în codul de procedură penală, fie în cel de procedură civilă, a unui caz de revizuire a hotărârii civile atunci când conține dispoziții ireconciliabile cu cea penală, indiferent de data la care intervine pronunțarea unor astfel de hotărâri diametral opuse.

Titlul IV, intitulat “**Condițiile exercitării acțiunii civile în procesul penal**”, este tratat în continuarea celor de mai sus pe considerentul că este vizată exclusiv împrejurarea în care s-a optat în favoarea jurisdicției penale în vederea reparării prejudiciului, respectiv a existat o investire a jurisdicției penale cu cererea în pretenții civile. A rezultat astfel necesitatea de a fi analizate, prin prisma legislației anterioare, dar îndeosebi a celei actuale, însăși condițiile care fac posibilă exercitarea acțiunii civile în procesul penal, deoarece numai în prezența întrunirii cumulative a unor astfel de condiții, acțiunea civilă poate fi aptă a conduce la reparație în fața acestei jurisdicții.

Pe parcursul celor 6 *capitole* ale acestui titlu am discutat distinct, sub aspect teoretic și practic, despre fiecare dintre condițiile exercitării acțiunii civile în procesul penal. Subiectul este abordat dintr-o perspectivă profund multidisciplinară, fără de care, în opinia noastră, s-ar pierde nu doar din esență ori clarviziune, ci s-ar ajunge chiar la soluții doctrinare ori jurisprudențiale criticabile.

Prima condiție pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal este aceea *de a exista o faptă ilicită care să facă obiectul acțiunii penale*. Este vorba despre aceeași faptă ilicită civilă care reprezintă o faptă prevăzută de legea penală și care, în condițiile prevăzute de lege, ar putea constitui infracțiune, ca entitate materială și juridică.

Sub aspectul admisibilității acțiunii civile în procesul penal, am considerat interesantă deosebirea doctrinară și jurisprudențială dintre infracțiunile de pericol și cele de rezultat. Am insistat asupra faptului că, în pofida împrejurării că, în principiu, doar infracțiunile de rezultat pot conduce la reparația prejudiciului în procesul penal, există raționamente puternice pentru a nu fi exclusă, de plano, admisibilitatea acțiunii civile în cazul infracțiunilor considerate ca fiind de pericol.

Cea de-a doua condiție pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal o reprezintă necesitatea ca *fapta ilicită care face obiectul acțiunii penale să fi produs un prejudiciu*. Această condiție reprezintă “cheia sol” pentru orice acțiune civilă, fiind esențială aprofundarea acestui subiect pentru cazul exercitării acțiunii civile în procesul penal. Tocmai de aceea am abordat acest subiect nu doar prin prisma sistemului de drept intern, ci și prin raportare la cele din alte state.

Am procedat la definirea noțiunii de prejudiciu, la prezentarea caracterului obligatoriu și indispensabil al acestei condiții, la trecerea în revistă a clasificărilor prejudiciului, a caracterelor acestuia pentru a fi reparabil, precum și a sarcinii probei.

Cu privire la clasificările prejudiciilor, am vorbit despre clasificările clasice și cele moderne ale acestora, manifestându-ne opțiunea în favoarea clasificării tradiționaliste, bipartite.

În legătură cu prejudiciul material, am vorbit, printre altele, despre chestiunea cheltuielilor efectuate de către victimă în scopul evitării sau limitării prejudiciului, aflată la confluența dintre drept și obligație.

Referitor la prejudiciul moral sau subiectiv, am prezentat și evoluția din punct de vedere istoric a concepțiilor privind admisibilitatea indemnizării pecuniare a acestuia, precum și mijloacele nepecuniare de reparație.

În analiza prejudiciilor în general, am procedat la trecerea lor în revistă, atât din punct de vedere teoretic, cât și din punctul de vedere al jurisprudenței, cu predilecție a celei penale. Am încercat, totodată, să prezentăm distincțiile dintre prejudiciile temporare și permanente, în funcție de momentul consolidării stării de sănătate a victimei, pentru situațiile în care, prin fapta penală, s-a adus o atingere sănătății și integrității corporale.

De asemenea, având în vedere multiplele dispute doctrinare ori soluții jurisprudențiale divergente, un subiect important, din punct de vedere teoretic și practic, a constat, atât în cazul prejudiciului material, cât și al celui moral, în abordarea chestiunii momentului la care se raportează stabilirea prejudiciului și necesitatea dovedirii acestuia. Pentru aceleași considerente, o abordare amplă a fost dedicată problematicii accesoriilor debitului principal: dobânzile, penalitățile și actualizarea.

Referitor la condițiile prejudiciului (cert, direct, personal, să rezulte din încălcarea sau atingerea unor drepturi sau interese legitime), acestea au fost analizate punctual în *secțiunea 4 a capitolului 2*, mai ales prin prisma impactului teoretic și practic al acestor caractere asupra acțiunii civile în procesul penal.

Cu privire la cea de-a *treia condiție* pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal, aceea ca *prejudiciul să nu fi fost reparat*, am considerat necesară dezvoltarea acestui subiect raportat la terțele persoane care fac o plată și la titlul cu care o efectuează. Am opinat că nu ar trebui lărgit cercul persoanelor care exercită acțiunea civilă în fața jurisdicției penale prin intermediul unor acțiuni civile în regres (cum ar fi cazul diferiților asigurători ori al F.P.V.S.-ului).

Existența unui raport de cauzalitate între infracțiune și prejudiciu reprezintă, de asemenea, o *condiție esențială* pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal.

Am subliniat că această condiție trebuie privită în strânsă legătură cu condiția privind caracterul direct al prejudiciului. În esență, am concluzionat că reparația prejudiciului în procesul penal poate fi îndeplinită doar atunci când între fapta ilicită și prejudiciu există un raport de cauzalitate, direct sau indirect (caracterul indirect al nexului causal neechivalând cu un prejudiciu indirect).

Am procedat și la o trecere în revistă a teoriilor care au fost adoptate de-a lungul timpului referitor la legătura de cauzalitate, pentru a ilustra că, în opinia noastră, sistemul imputării obiective este cel mai apt a conduce la corecta stabilire a responsabilității penale, chiar civile.

De asemenea, prin prisma subiectului dedicat legăturii de cauzalitate, am prezentat modul în care intervine răspunderea civilă în cazul autorului faptei ilicite, dar și al celorlalți participanți la săvârșirea faptei, inclusiv situația tănuitorilor și favorizatorilor.

Existența *vinovăției*, ca o *condiție* distinctă pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal, reprezintă cea de-a cincea condiție a angajării răspunderii civile delictuale, chiar dacă aceasta face rareori sau succint obiectul trecerii în revistă din partea autorilor doctrinari.

Am dorit să subliniem că vinovăția reprezintă o trăsătură autonomă, distinctă de fapta ilicită și de legătura de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu, în pofida unor opinii contrare ale doctrinei franceze, care reunește sub terminologia de fautes: fapta ilicită și vinovăția.

Important este că în plan civil, spre deosebire de cel penal, răspunderea poate fi angajată și în cazul culpei celei mai ușoare. De asemenea, esențial este faptul că răspunderea civilă delictuală a autorului, indiferent de jurisdicția la care se apelează pentru repararea pagubei, este diminuată ca efect al incidenței culpei comune, al pluralității de cauze și al provocării.

Alte două condiții pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal, doar amintite în *capitolul 6*, sunt reprezentate de necesitatea ca *prin soluționarea acțiunii civile să nu se depășească durata rezonabilă a procesului*, precum și de cea privind *necesitatea existenței unei cereri de constituire de parte civilă*. Întrucât analizarea acestor condiții a prezentat valențe ample, ele au făcut obiectul dezvoltării propriu-zise în Titlurile 5 și 6 ale demersului științific.

Titlul V poartă denumirea de “**Constituirea de parte civilă în procesul penal și exercitarea din oficiu a acțiunii civile**”. Cele 7 *capitole* ale titlului se axează pe regula necesității existenței unei constituiri de parte civilă ca și condiție pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal, precum și pe cea a exercitării din oficiu de către procuror a acțiunii civile în cazul persoanelor fizice lipsite de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă.

Nucleul acestui titlu îl reprezintă *capitolul 3*.

În cuprinsul acestui capitol am procedat mai întâi la o prezentare a temeiului și a definiției noțiunii de constituire de parte civilă. Mai apoi, având în vedere că în literatura de specialitate internă și străină au fost intens subliniate, de-a lungul timpului, avantajele constituirii de parte civilă în procesul penal, am încercat, fără a le nega, să demonstrăm faptul că astfel de avantaje au devenit tot mai estompate, existând puternice raționamente pentru care dresarea pretențiilor să fie făcută în fața jurisdicției civile.

Referitor la momentul inițial și final privind constituirea de parte civilă, am remarcat îndepărtarea legiuitorului de vechea reglementare procesual penală. Astfel, în privința momentului inițial, s-a realizat o binevenită îndepărtare de la vechile dispoziții, constituirea de parte civilă putând fi făcută în prezent doar de la punerea în mișcare a acțiunii penale, respectiv doar de la momentul inculpării. Referitor la momentul final al constituirii de parte civilă, noua reglementare, cu titlu de noutate, nu mai include în etapa

cercetării judecătorești citirea actului de sesizare a instanței, însă, sub acest aspect, am opinat că ar trebui să se producă o revenire.

Un element benefic și de noutate al actualei reglementări, care apropie acțiunea civilă exercitată în procesul penal, de acțiunea civilă propriu-zisă, este reprezentat de dispozițiile art. 20 alin. (2) N.C.proc.pen., care instituie obligativitatea precizării *ab initio* a naturii și quantumului despăgubirii, precum și a dovezilor și probelor care se solicită, până la momentul *ad quem* pentru constituire.

Depășirea momentului final privind constituirea de parte civilă, inclusiv nerespectarea conținutului privind constituirea de parte civilă, beneficiază în actuala reglementare de o sancțiune expres stipulată în art. 20 alin. (4) N.C.proc.pen., constând în imposibilitatea, cu titlu de sancțiune, a valorificării pretențiilor în fața jurisdicției penale, rămânând însă deschisă calea apelului la jurisdicția civilă. În legătură cu acest text de lege, am opinat că el ar trebui completat, în vederea asigurării celerității actului de justiție, prin conferirea către instanța de judecată a dreptului de a constata și aplica de îndată aceste dispoziții, prin încheiere.

Am concluzionat că, în opinia noastră, părțile cu interese contrare nu pot achiesă la încălcarea art. 20 alin. (1) și (2) N.C.proc.pen., fiind o constituire de parte civilă tardivă sau, după caz, neconformă, deci nulă, nevalabilă, fără posibilitatea de a produce efecte în procesul penal. Iar în plus, instanța penală nu are competența materială de a judeca acțiunea civilă astfel viciată.

În privința modificării pretențiilor, am remarcat împrejurarea că prin actuala reglementare procesual penală s-a intenționat tranșarea disputelor doctrinare și jurisprudențiale anterioare. A fost astfel prevăzută posibilitatea majorării și micșorării pretențiilor până la terminarea cercetării judecătorești. În teză am criticat aceste dispoziții ca fiind generatoare de noi controverse. Am apreciat că micșorarea pretențiilor ar trebui să poată fi făcută chiar și în apel, după modelul dispozițiilor de la renunțarea la pretenții, în timp ce o majorare a acestora nu ar mai trebui să poată avea loc în procesul penal decât până la începerea cercetării judecătorești, câtă vreme art. 27 alin. (6) N.C.proc.pen. prevede că jurisdicția civilă are competența de a soluționa prejudiciul născut și descoperit după momentul constituirii de parte civilă, al cărei moment *ad quem* este expres stipulat în art. 20 alin. (1) N.C.proc.pen.

Pe parcursul *capitolelor 4 și 5* am vorbit despre anumite aspecte legate de constituirea de parte civilă, precum: renunțarea la pretenții, îndreptarea erorilor materiale și regula privind repararea în natură a prejudiciului.

În privința renunțării la pretenții, am considerat oportună consacarea, cu titlu de noutate, a unor dispoziții exprese în noua reglementare, mai ales sub aspectul momentului final al uzitării de o astfel de posibilitate: terminarea dezbaterilor în apel.

În ceea ce privește chestiunea momentului final al posibilității îndreptării unor simple erori materiale, am opinat că această posibilitate nu ar trebui să fie circumscrisă exclusiv momentului terminării cercetării judecătorești.

O problemă care a suscitat dezbateri se referă la modul în care victima are posibilitatea de a solicita reparația prejudiciului. Am considerat absolut necesar ca supremația principiului reparării în natură a prejudiciului să fie reafirmată în actualul Cod de procedură penală și că, pentru a se răspunde acestui imperativ, indiferent de jurisdicție, ar trebui să se producă în primul rând modificarea legislației civile (art. 1.386 N.C.civ.), dar și a art. 19 și a art. 20 alin. (5) lit. c) N.C.proc.pen.

În legătură cu exercitarea din oficiu a acțiunii civile, ce face obiectul *capitolului 6*, am remarcat că, în prezent, instanța nu mai are atribuțiile de a exercita și de a se pronunța din oficiu asupra acțiunii civile în cazul persoanelor fizice ocrotite de lege datorită lipsei capacității de exercițiu sau caracterului restrâns al acesteia.

În privința emancipării minorilor, am arătat că este necesară intervenția legiuitorului pentru a reglementa situația acțiunii civile în procesul penal pentru cazul în care minorul redevine incapabil ca urmare a anulării căsătoriei pe motivul relei sale credințe la încheierea acesteia.

Totodată, raportat la prevederile art. 19 alin. (3) N.C.proc.pen., am considerat că, aparent, prin acestea s-a intenționat o restrângere a posibilității procurorului de a exercita acțiunea civilă, strict la situația în care reprezentanții legali ai persoanelor ocrotite ar sta în pasivitate. Însă, în interesul protejării persoanelor ocrotite, am apreciat că procurorul ar trebui să poată exercita acțiunea oricând, respectiv să o dubleze pe cea a reprezentanților legali.

Un beneficiu marcant al dispozițiilor în prezent în vigoare constă în aceea că sancțiunea nerespectării termenului și conținutului privind constituirea de parte civilă, prevăzută la art. 20 alin. (4) N.C.proc.pen., este incidentă și în cazul acțiunii civile exercitată de către procuror ori a celei exercitate de către reprezentanții legali ai persoanelor ocrotite de lege, în acest fel producându-se o echitabilă egalizare de tratament între toate victimele.

În **Titlul VI, “Soluționarea acțiunii civile în procesul penal: compatibilitatea procedurii cu principiul duratei rezonabile a procesului penal”**, am abordat un subiect de actualitate raportat la faptul că respectarea duratei rezonabile a procedurilor reprezintă

nu doar un simplu deziderat, ci o veritabilă obligație de rezultat, care necesită receptarea sa în legislație. Pe această linie, cerința ca acțiunea civilă în procesul penal să se circumscrie acestui principiu reprezintă o condiție pentru însăși exercitarea acțiunii civile alături de cele penale, fapt care a determinat adoptarea unei multitudini de reglementări care au rolul ca, singure ori coroborat cu altele, să traseze o fizionomie proprie a unei astfel de acțiuni civile. Ca atare, datorită importanței și amplitudinii, acest subiect face obiectul celor *trei capitole* ale titlului IV al tezei de doctorat.

Capitolul 2 marchează o trecere în revistă a acestui principiu în lumina Convenției Europene, fiind atinse aspecte precum: noțiune, reglementare, natură juridică, criteriile de apreciere, compatibilitatea duratei rezonabile a procedurilor cu principiul celerității, rapidității și operativității.

Capitolul 3, intitulat “Remedii pentru depășirea duratei rezonabile a procedurilor” reprezintă o palpăre a reglementărilor din diferite sisteme de drept, pentru ca mai apoi să fie abordate anumite dispoziții, anterioare sau actuale, din legislația internă.

Din punctul de vedere al legislației interne, am încercat să evidențiem faptul că, prin diverse prevederi, s-a încercat a se răspunde obligației de rezultat ce revine Statului Român în ceea ce privește circumscrierea procedurilor judiciare unui termen rezonabil. Sub acest aspect, am acordat importanță îndeosebi unor reglementări cu elemente de noutate din procedura penală și civilă, care prevăd remedii în cursul procedurilor judiciare.

Referitor la dispozițiile actualului Cod de procedură penală, le-am trecut în revistă prin prisma încercării legiuitorului român de a răspunde acestei obligații a Statului Român (contestația privind durata rezonabilă a procesului, disjungerea acțiunii civile, judecata în procedura simplificată și impactul ei asupra acțiunii civile, constituirea de parte civilă în procesul penal cu respectarea termenului și a condițiilor expres stipulate de lege, exercitarea acțiunii civile de către sau față de succesori, desemnarea unui reprezentant comun, acțiunea civilă din oficiu și compatibilitatea ei cu durata rezonabilă a procedurilor judiciare, impactul tranzacției, medierii și recunoașterii pretențiilor civile etc.).

Am remarcat, pe de o parte, beneficiul unora dintre noile dispoziții procesuale penale, precum și modul în care acestea ar trebui să fie aplicate, dar și necesitatea completării, *de lege ferenda*, a legislației.

Spre exemplu, am considerat că, în ceea ce privește disjungerea acțiunii civile, aceasta nu trebuie să se producă în mod automat la momentul la care acțiunea penală este aptă a fi soluționată, ci doar când se constată împrejurarea că, prin soluționarea acțiunii civile alături de cele penale, se produce o întârziere nerezonabilă a celei penale. Totodată,

am observat, cu prilejul analizei proiectelor asupra noului Cod de procedură penală, că s-a încercat, la un moment dat, o degrevare a instanțelor penale de soluționarea acțiunilor civile dișjuse din procesul penal.

De asemenea, am remarcat că remediile pentru încălcarea duratei rezonabile în cursul procedurilor judiciare nu sunt cele mai satisfăcătoare, aceasta deoarece nu există reglementat un control efectiv asupra modului în care organele judiciare își îndeplinesc obligațiile ulterior admiterii unei contestații privind durata rezonabilă, iar pe de altă parte nu este reglementat un control *a posteriori* cu privire la acest aspect.

Am mai subliniat că, din punctul nostru de vedere, momentul final privind executarea hotărârii penale care soluționează și latura civilă a procesului penal trebuie circumscrisă duratei rezonabile și că, mai mult, perioada în care acțiunea civilă este suspendată pe motivul existenței unui proces penal legal început trebuie de asemenea inclusă în durata rezonabilă a procedurii. Așadar, indiferent de împrejurare, durata rezonabilă a unei acțiuni civile, indiferent de jurisdicția care o soluționează, trebuie apreciată pe toată durata sa, prin includerea tuturor fazelor și etapelor.

În final, am concluzionat că, *de lege ferenda*, pentru a circumscrie în mod efeciv acțiunea civilă unei durate rezonabile a procedurilor judiciare, ar trebui să existe o preocupare menită a consacra posibilitatea părăsirii procesului penal în care s-a optat pentru valorificarea pretențiilor civile, atunci când soluționarea laturii civile s-ar prelungi nejustificat doar datorită prelungirii soluționării acțiunii penale.

Titlul VII, “Elementele acțiunii civile”, a vizat pe parcursul a *șapte capitole*: temeiul acțiunii civile, obiectul său, principiile reparării prejudiciului, instituirea unor sisteme menite a conduce la repararea prejudiciului, subiecții acțiunii civile și aptitudinea funcțională a acesteia.

Din punctul de vedere al principiului reparării integrale a prejudiciului, am remarcat că acesta este expres reglementat în prezent în dreptul civil, sub influența recepționării acestui principiu pe plan intern și îndeosebi internațional. Am semnalat că acest principiu poate fi realmente înfăptuit în cadrul reparării prejudiciului material, în timp ce în cazul celui moral vorbim mai mult despre un deziderat, aflat sub impactul unui profund subiectivism.

Referitor la repararea în natură a prejudiciului, am considerat că obligativitatea reparării în natură a pagubei, atunci când aceasta este posibilă, ar trebui să redobândească forța obligatorie, ceea ce ar impune în primul rând o modificare a legislației civile, dar și o completare a Noului Cod de procedură penală.

Cu privire la modalitățile de reparare în natură a prejudiciului, am efectuat o prezentare comparativă a dispozițiilor anterior în vigoare, dar și a celor din prezent, cu scopul de a ilustra modificările aduse prin actuala reglementare procesual penală.

Referitor la cazul stabilirii unor despăgubiri bănești, am examinat cerința necesității dovedirii prejudiciului material și moral. În privința acestuia din urmă, am trecut în revistă criteriile oferite de doctrină și jurisprudență pentru indemnizarea acestui tip de prejudiciu. Un loc aparte l-a ocupat, datorită deseori sale utilizări cu predilecție în jurisprudența internă și internațională, principiul sau criteriul echității, însă am subliniat caracterul profund relativ, subiectiv și aleatoriu al acestuia.

Cu privire la opțiunea între formele răspunderii civile (delictuală și contractuală) în vederea obținerii reparației în procesul penal, am opinat că ar fi benefic, pentru uniformizarea jurisdicțiilor, ca în viitor să nu fie exclusă opțiunea victimei pentru angajarea răspunderii contractuale în procesul penal, chiar dacă, *de lege lata*, o asemenea incidență este exclusă.

În ceea ce privește subiecții acțiunii civile, am tratat punctual în cuprinsul *capitolului 6*, cu trimitere la dispozițiile legale, la doctrina și practica judiciară, atât subiecții activi ai acesteia, cât și pe cei pasivi.

Din punctul de vedere al subiecților activi, am subliniat necesitatea existenței anumitor condiții privind capacitatea și interesul acestora de a acționa, atât prin prisma legislației interne, cât și a celei franceze. Am remarcat existența unei permanente evoluții în sensul admisibilității unor acțiuni civile în procesul penal formulate de tot mai ample categorii de persoane (de pildă, acțiunea civilă a apropiaților victimei directe în cazul supraviețuirii acesteia din urmă). Am reliefat că este absolut necesară o intervenție a legiuitorului român în însuși Codul de procedură penală în vederea admisibilității acțiunilor exercitate de către organismele colective pentru apărarea intereselor acestora, sens în care am propus stipularea unor prevederi apropiate celor din reglementarea procesual penală franceză. De asemenea, un subiect cu importante valanțe practice l-a reprezentat cumulul indemnizațiilor de către succesorii victimei directe.

Abordarea subiecților pasivi ai acțiunii civile a fost efectuată pornind de la distincția între subiecții pasivi originari și cei prin deviere. Am ilustrat totodată principalele aspecte de noutate aduse prin actuala reglementare:

- în caz de deces al inculpatului persoană fizică sau în caz de radiere a inculpatului persoană juridică, acțiunea civilă nu se mai soluționează în procesul penal;

- introducerea în cauză a succesorilor părții civile (moștenitori, succesori în drepturi sau lichidatori) și, după caz, ai părții responsabile civilmente nu se mai produce din oficiu, ci este necesară o conduită activă a părții civile. Sub acest aspect, considerăm că ar fi util ca și inculpatul să fie obligat la o atitudine activă, sub aspectul introducerii în cauză a succesorilor părții responsabile civilmente.

În cuprinsul celor *două capitole* ale **Titlului VIII**, “**Rezolvarea acțiunii civile în procesul penal**”, am efectuat o comparație a legislației anterioare și actuale, analizând soluțiile de admitere, de respingere și cele privind nesoluționarea acțiunii civile, remarcând totodată elementele de noutate, care marchează o schimbare de optică a legiuitorului intern actual în privința acestui subiect.

Referitor la soluțiile de respingere a acțiunii civile, am opinat că, în cazul art. 20 alin. (4) N.C.proc.pen., nu trebuie să existe o soluție propriu-zisă de respingere a acțiunii civile.

În ceea ce privește nesoluționarea acțiunii civile, am remarcat multiplicarea cazurilor în care se pronunță o atare soluție. Totodată, am apreciat și că măsurile asiguratorii ar trebui să se mențină în procesul civil o durată de timp mai mare decât cea de 30 de zile actualmente prevăzută.

Cea mai puternică critică vizează actuala reglementare sub aspectul rezolvării acțiunii civile de către procuror pentru cazul dispunerii de către acesta a soluției de renunțare la urmărire penală. Prin argumentele oferite ne-am propus să demonstrăm că există puternice raționamente care pledează în favoarea abrogării și, respectiv, a modificării anumitor stipulații dintre cele cuprinse la art. 318 N.C.proc.pen. De asemenea, am apreciat că există mai puternice raționamente pentru o rezolvare a acțiunii civile la instanța penală, prin disjungere, în cazul soluționării unei cauze prin procedura specială a acordului de recunoaștere a vinovăției.

Cu prilejul “**Concluziilor**”, care fac obiectul **Titlului IX** al tezei de doctorat, am intenționat să subliniem faptul că legislația actualmente în vigoare nu este la adăpost de critici, ea fiind perfectibilă, sens în care am reiterat o serie dintre propunerile *de lege ferenda* care se regăsesc de altfel și în cuprinsul lucrării. Cu prilejul concluziilor am procedat însă la o enunțare a acestor propuneri în ordinea în care textele de lege se regăsesc în Noul Cod de procedură penală.

Concluziile atestă atât viziunea noastră asupra subiectului care face obiectul demersului științific, cât și importanța și actualitatea tezei, precum și posibilitatea evoluției legislative.